

ПЪРВИ В СВЕТА ЗАКОН ЗА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ. ПРАВНИ, ЕТИЧНИ И ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ

Ангел Стефанов Манчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София

WORLD'S FIRST LAW FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE. LEGAL, ETHICAL AND ECONOMIC ASPECTS.

Angel Stefanov Manchev

Sofia University 'St. Kliment Ohridski', Sofia

Abstract: The European Parliament has enacted the first comprehensive AI law, garnering widespread public interest and varied reactions. This regulation addresses the specific challenges posed by AI systems, aiming to ensure their safety, legal compliance, and alignment with EU fundamental rights and values. Key goals include fostering legal certainty to boost AI investments and innovations, enhancing governance, and preventing market fragmentation.

The law employs a risk-based framework, categorizing AI systems into four risk levels: unacceptable, high, limited, and minimal. Unacceptable risk systems, like real-time biometric identification in public spaces, are banned. High-risk systems, such as those used in critical infrastructure or employment, require stringent oversight. Limited risk systems must maintain transparency, informing users when they are interacting with AI. Minimal risk systems, including AI spam filters, are allowed with minimal regulation but still require transparency.

Significantly, the law emphasizes ethical AI development, particularly regarding copyright issues in generative AI. It mandates compliance with copyright laws, transparency about training data, and robust cybersecurity measures. Non-compliant companies face severe fines, up to 35 million euros or 7% of annual global revenue.

The EU's AI law sets a pioneering regulatory standard, potentially influencing global AI governance. It aims to balance protecting citizens' rights with fostering a competitive and innovative AI market in Europe, potentially serving as a model for other democratic nations.

Keywords: AI regulation, European Parliament, AI safety, legal compliance, risk-based framework, ethical AI, transparency, copyright issues, AI governance, market fragmentation

Дългоочакваният първи всеобхватен закон за изкуствения интелект (ИИ) е вече факт. Той беше приет от Европейският парламент с голямо мнозинство и напълно очаквано предизвика огромен интерес в обществото, а също и породил вълна от коментари и отзиви. Не липсват и критиките, както и страхът от възможните икономически и други рискове, резултат от ограниченията, които са неизбежни за всеки вид регулация. И всичко това се случва в период на ожесточена конкуренция между разработчиците на ИИ по целия свят и бясно развиващата се технология. Въпреки че съществуващото законодателство и до сега осигуряваше известна защита, то не е достатъчно за справяне със специфичните предизвикателства, които системите с ИИ могат да създадат. Въпрос на време е да установим дали този регламент и неговият значителен обхват, ясно структурирани права и задължения за участниците и предвидените изключения, ще зададат посоката за правната регулация на изкуствения интелект и в други държави. Неизбежни са аналозиите с Общия регламент за защита на личните данни (GDPR) и относителния успех при внедряването му. Но дали правната рамка на закона за ИИ ще сработи или ще се окаже препъни камък за развитието му, за сега можем само да наблюдаваме.

Като начало нека да отчетем факта, че при създаването на регулаторната рамка за изкуствения интелект си Комисия си поставя няколко конкретни цели, които са записани в преамбюла на законодателния акт:

- да гарантира, че системите с ИИ, които се пускат на пазара на Съюза и се използват, са безопасни и в съответствие с действащото законодателство в областта на основните права и ценностите на Съюза;
- да гарантира правна сигурност, която да улесни инвестициите и иновациите в ИИ;
- да подобри управлението и ефективното прилагане на съществуващата правна уредба в областта на основните права и изискванията за безопасност, приложими към системите с ИИ;
- да улесни развитието на единен пазар за законни, безопасни и надеждни приложения с ИИ и да предотврати разпокъсаност на пазара.

В контекста на съвременното състояние на технологията тези цели звучат добре. Те придават смисъл на въпроса защо е нужен подобен закон. Очевидно е, че законодателният акт се явява своего рода гарант,

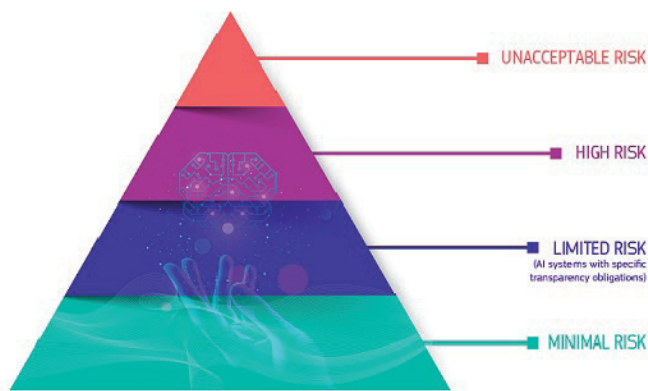
че европейците могат да се доверят на това, което ИИ може да предложи. Макар че, според всеобщото мнение повечето системи с ИИ не представляват никакъв риск и могат да допринесат за решаването на много обществени предизвикателства, има и такива, които създават рискове, които трябва да бъдат контролирани, за да бъдат избегнати нежелани резултати.

Например често не е възможно да се разбере защо дадена система с ИИ е взела решение или прогноза и е предприела конкретно действие. Поради това може да стане трудно да се прецени дали дадено лице е било несправедливо поставено в неравностойно положение, като например при решение за наемане на работа.

Стресиращ за компаниите е фактът, че Комисията на ЕС ще има правомощието да глобява корпоративни субекти, които нарушават Закона за изкуствения интелект, до 35 милиона евро (38 милиона долара) или 7% от годишните им глобални приходи, което от двете е по-високо, макар че, това е подобие на моделът използван при санкциониране на нарушителите на Общия регламент за защита на личните данни (GDPR), който се прилага сравнително успешно от няколко години.

Законът за изкуствения интелект, възприема, пропорционален подход, основан на риска, за да гарантира, че компаниите разработват продукти, които са в съответствие с разпоредбите му, преди те да бъдат предоставени на обществеността. Като цяло текстът е фокусиран върху производителите и ползвателите на ИИ системи, намиращи се на територията на Европейския съюз, както и върху доставчиците и вносителите на такива системи на територията на Съюза. Освен това законът почти изцяло изключва използването на ИИ за лични, военни и отбранителни цели.

Регулаторната рамка определя четири нива на риск за системите с ИИ, изобразени на *Фиг. 1*:

Фигура 1. Нива на риск за системите с ИИ¹

Към системите с т.нар. „неприемлив риск“ (unacceptable risk) влизат такива, които са считани за явна заплаха за безопасността, поминъка и правата на хората – от социалното оценяване от страна на правителствата, до играчките, използващи гласова помощ, която насърчава опасно поведение. В тази категория са системите за биометрична категоризация, използващи чувствителни лични данни, чрез които да се определи раса, пол, религия, политически възгледи, членство в различни организации, сексуална ориентация и др. Забранени системи са тези за дистанционна биометрична идентификация на публични места на лица в реално време; системи за социален рейтинг; за разпознаване на емоционални състояния например на работното място и др. В рамките на тези забранени практики влиза известния като *scraping* процес, представляващ създаване на бази данни с цел разпознаване на лица, добити от видеонаблюдение или дори от интернет. Изключения са възможни, когато подобни системи се използват за целите на националната сигурност и правораздаването, например когато е необходимо да се търси изчезнало дете, да се предотврати конкретна и непосредствена терористична заплаха или да се открие, локализира, идентифицира или преследва извършител или заподозрян в тежко престъпление. Но всяко изключение по отделно се разглежда и подлежи на разрешение от съдебен или друг независим орган и на подходящи ограничения във времето, географския обхват и търсените бази данни, в контекста на спазването на строги изисквания по отношение на основните права и свободи на гражданите.

Следващото ниво са т. нар. „високорискови системи“ (high risk). Към тях принадлежат технологиите с ИИ, използвани в критични инфраструктури (напр. транспорт), които биха могли да изложат на риск живота и здравето на гражданите; образование или професионално обучение, което може да определи достъпа до образование и професионален курс в живота на дадено лице (напр. оценяване на изпити); защитни компоненти на продуктите (напр. приложение на ИИ в роботизираната хирургия); заетост, управление на работниците и достъп до самостоятелна заетост (напр. софтуер за сортиране на автобиографии за процедури за набиране на персонал); основни частни и обществени услуги (напр. кредитни оцен-

ки, които лишават гражданите от възможността да получат заем); правоприлагане, което може да засегне основните права на хората (напр. оценка на надеждността на доказателствата); управление на миграцията, убежището и граничния контрол (напр. автоматизирано разглеждане на заявленията за издаване на визи); правораздаване и демократични процеси (напр. решения с ИИ в съдебни дела).

Според разпоредбите на закона високорисковите системи с ИИ подлежат на строг контрол, преди да могат да бъдат пуснати на пазара, като: да имат човешки надзор и висока степен на надеждност и киберсигурност; да оценяват и намаляват риска, да поддържат прозрачна и ясна информация и др.

При системите с ограниченият риск (limited risk), той е свързан основно с липсата на прозрачност при използването на ИИ. Със законодателния акт за изкуствения интелект се въвеждат специфични задължения за прозрачност, за да се гарантира, че хората са информирани за възможни заблуди. Например, когато използват системи с ИИ, като чатботове, хората следва да бъдат осведомени, че взаимодействат с машина, за да могат да вземат информирано решение да продължат или да спрат. Доставчиците ще трябва също така да гарантират, че генерираното от ИИ съдържание може да бъде идентифицирано. Освен това създаденият с ИИ текст, публикуван с цел информиране на обществеността по въпроси от социален интерес, трябва да бъде обозначен като изкуствено създаден. Това се отнася и за аудио и видео съдържание.

Най-ниското ниво на риска (minimal risk) се отнася до системи с изкуствен интелект, за които законът за ИИ позволява свободното използване. Това включва приложения като видеоигри с ИИ или филтри за спам. По-голямата част от системите с ИИ, които понастоящем се използват в ЕС, попадат в тази категория. Но и в тези приложения с минимален риск важи правилото за прозрачност.

В исторически план, през 2020 година Европейският парламент приема редица резолюции, свързани с ИИ, включително относно етиката, отговорността и авторското право. През 2021 година, те са последвани от резолюции относно ИИ в сферата на наказателно-правните въпроси и в областта на образованието, културата и аудио-визията. В резолюцията на ЕП относно рамката от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии, изрично се препоръчва на Комисията да предложи законодателни действия за оползотворяване на възможностите и ползите от ИИ, но и за гарантиране на защитата на етичните принципи. Резолюцията включва текст на законодателно предложение за регламент относно етичните принципи за разработването, внедряването и използването на ИИ, роботиката и свързаните с тях технологии. Приетият формат на законовия текст, взема предвид горепосочените резолюции на Европейския парламент при пълно зачитане на принципите на пропорционалност, субсидиарност, като имплементира, а също и доразвива някои от текстовете в тях.

Може да се отбележи, че нормите в закона за ИИ не изместват съществуващите правила в тази област в националните законодателства и други европейски актове, а ги допълват. Времето и съдебната практика ще покажат дали чрез новите регулации авторските права, например, са по-добре защитени. Но въпросите за авторското право в ИИ, особено при генеративните приложения освен правен, много често имат и морално-етичен аспект. Вече всички са наясно, че при разработването и обучението на системи с ИИ се използват голямо количество данни от всякакво естество. Много голяма част от тези данни, всъщност са защитени с авторско право и използването им изисква разрешението от съответния притежател на правата. Тук се визират не само текстове, но също така изображения, аудио и видео съдържание. Законът за ИИ не забранява създаването на подобен тип продукти, но изисква потребителите да бъдат информирани, като бъде ясно обозначено, че те са манипулирани чрез ИИ (deep fake). Казано по-просто създателите на чатботовете ще трябва да бъдат открити за това какви материали от интернет са използвали, за да обучат компютърните алгоритми и дали тези материали не са защитени с авторско право. Например дали са използвали илюстрации на истински художници, за което им дължат заплащане.

Законът налага строги ограничения върху генеративните ИИ системи, наричани от ЕС „ИИ с общо предназначение“. Те включват изисквания за спазване на законите за авторското право в ЕС, прозрачност относно начина на обучение на моделите, рутинно тестване и адекватна защита на киберсигурността.

Досегашната практика показва, че нарушаването на авторското право е една от съществените опасности, които крие изкуствения интелект. Тези нарушения имат не само етично, но и финансово измерение, като могат да генерират сериозни разходи за компаниите. Пример са множеството дела, които са заведени от отделни творци, а също и от корпоративни носители на авторски права срещу фирмите, разработващи ИИ, за неправомерно използване на техни произведения. Очевидно е, че в този аспект предизвикателствата не са малко, ето защо законът за ИИ поставя основен акцент върху прозрачността и етиката, като определя значителни задължения за всички компании, използващи или разработващи изкуствен интелект.

Днес, Законът за ИИ вече е факт, но следващото предизвикателство е неговото прилагане. За спазването и изпълнението на законовите постановки е предвидено създаването на Европейски съвет по изкуствен интелект към Европейската комисия, който да допринесе за ефективното сътрудничество с компетентните органи на национално и наднационално ниво, с трети държави и международни организа-

ции. В този съвет ще има по един представител от всяка държава членка на съюза, като в неговите задължения влиза и това да следи за спазването на регламента в съответната страна. Отделно от това всяка държава в съюза е задължена да назначи вътрешен нотифициращ орган и орган за надзор на пазара, които да следят за спазването и изпълнението на закона.

И въпреки безпокойството на компаниите от Европа, занимаващи се със създаването и внедряването на системи с ИИ, че приетите текстове просто ще създадат допълнителни регулаторни бариери, които ще облагодетелстват американската и китайската конкуренция и ще намалят възможностите за поява на европейски лидери в тази област, остава надеждата, че новият регламент със своя огромен обхват, структурираните и ясно дефинирани правила и задължения, както и с предвидените изключения, предоставя достатъчно широко поле за изява. Един от значимите фактори за това е ЕС да използва динамиката на частния сектор, който ще бъде движещата сила зад бъдещето на ИИ. Постигането му ще бъде жизнено важно за превръщането на Европа в по-конкурентоспособна и привлекателна за инвеститорите.

С този закон Европейският съюз първи проправи пътя в регулирането на създаването, внедряването и разпространението на ИИ системи, очертавайки универсална правна рамка защитаваща и гарантираща правата на гражданите. Това може да служи за пример и за други демократични държави извън съюза, както и да се превърне в бъдещ глобален стандарт, създаващ среда, в която технологиите в областта на ИИ зачитат човешкото достойнство, права и доверие.

(Endnotes:)

1. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/regulatory-framework-ai> AI Act
2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206> Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL LAYING DOWN HARMONISED RULES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE (ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACT) AND AMENDING CERTAIN UNION LEGISLATIVE ACTS. COM/2021/206 final.
3. <https://www.euronews.com/next/2024/03/16/eu-ai-act-reaction-tech-experts-say-the-worlds-first-ai-law-is-historic-but-bittersweet> EU AI Act reaction: Tech experts say the world's first AI law is 'historic' but 'bittersweet'.
4. <https://www.knigovishte.bg/vijte/3786-nov-evropeyski-zakon-za-izkustveniya-intelekt-ot-kakvo-ni-pazi> Stoilova. Z., Mozhe li izkustveniyat intelekt da se upravlyava sas zakon?
5. <https://m.economy.bg/bulgaria/view/58066/Zakonyt-za-AI-na-ES-Kakvi-sa-vyzmozhnostite-i-zadylzheniyata-pred-biznesa> Abadzhieva. M., Zakonat za AI na ES: Kakvi sa vazmozhnostite i zadalzhenia pred biznesa